

SSAD

Stratejik ve Sosyal Arařtırmalar Dergisi

ISSN 2587-2621

Cilt 6, 100. Yılında Büyük Taarruz Özel Sayısı, 30 Ağustos 2022

Volume 6, Special Issue: Great Offensive on 100th Anniversary, 30th August 2022

sisaddergi@gmail.com

Makale Türü/Article Type: Araştırma/Research

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 15.05.2022

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 23.06.2022

DOI: 10.30692/sisad.1116045

“KOCATEPE RUHU”: BÜYÜK TAARRUZ VE BAŞKOMUTAN MEYDAN MUHAREBESİ’NİN KAZANILMASINDA PSİKO-SOSYAL GÜÇ FAKTÖRÜ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

“Kocatepe Spirit”: An Evaluation on the Psycho-Social Power Factor in Winning the Great Offensive and the Field Battle of the Commander-in-Chief

Gürsoy ŞAHİN

Prof. Dr.

Afyon Kocatepe Üniversitesi

Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

ORCID ID: 0000-0002-7817-2043

gsahin@aku.edu.tr

Atf/Citation: Gürsoy Şahin (2022), “Kocatepe Ruhu”: Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi’nin Kazanılmasında Psiko-Sosyal Güç Faktörü Üzerine Bir Değerlendirme”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 100. Yılında Büyük Taarruz Özel Sayısı, C. 6, 30 Ağustos 2022, s.97-112.

Öz: Çalışmanın amacı Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi sırasında Türk milletinin, Türk askerinin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin moral ve motivasyon düzeylerini irdelemektir. Türk İstiklal Harbinin kazanılmasında askeri, siyasi, ekonomik, teknolojik ve coğrafi etkenler kadar hiç şüphesiz Türk milletinin psiko-sosyal güç düzeyi de belirleyici unsurlardandı. Bu mücadele içerisinde Türk milletinin fedakarlık bilinci içerisinde hareket ettiğini, Türk askerinin coşmuş bir ruhla savařtđını ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin de büyük bir sorumluluk bilinciyle görev yaptđını ifade etmek gerekmektedir. Mustafa Kemal Atatürk’ün konu ile ilgili sözlerindeki manaya bakmak, dönemin moral ve motivasyon düzeyini anlamak için bir gerekliliktir. Bu bakımdan araştırmada; Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi ile ilgili gerek TBMM’de gerekse çeşitli vesilelerle dile getirdiği görüş ve düşünceleri ön planda tutularak Türk milletinin içinde bulunduğu ruh hali yansıtılmaya çalışıldı. Araştırmanın temel kaynaklarını Nutuk, süreli yayımlar, TBMM Zabıt Cerideleri, Atatürk’ün söylev ve demeçleri ile yine Atatürk’ün tamim ve telgrafları oluşturdu.

Anahtar Kelimeler : Büyük Taarruz, Psiko-Sosyal Güç, Moral, Motivasyon, Milli Mücadele.

Abstract: The purpose of the study was to examine the moral and motivation levels of the Turkish nation, the Turkish army, and the Turkish Grand National Assembly during the Great Offensive and the Field Battle of the Commander-in-Chief. Undoubtedly, the Turkish nation’s levels of the psycho-social power was also among the determining factors as much as the military, political, economic, technological and geographical ones in winning the Turkish War of Independence. It is necessary to express that the Turkish nation acted in dedication consciousness, the Turkish army fought with a heightened spirit, and the Turkish Grand National Assembly carried out the duty with a great sense of responsibility in this struggle. It is a requirement to look at the meaning of the relevant expressions of

Mustafa Kemal Atatürk to understand the levels of moral and motivation of the period. In this respect, in this study, it was tried to reflect the spirit of the Turkish nation by giving particular importance to views and ideas about the Great Offensive and the Field Battle of the Commander-in-Chief expressed by Ghazi Mustafa Kemal Pasha both in the Turkish Grand National Assembly and on various occasions. The main sources of the study were the Great Speech (Nutuk), periodicals, The Official Records of Grand National Assembly of Turkey, speech and statements of Atatürk, and also notes and telegraphs of Atatürk.

Keywords : The Great Offensive, Psycho-Social Power, Moral, Motivation, War of Independence.

GİRİŞ

Milli güç “bir devletin, diğer bir devlet üzerinde zorlayıcı ve yaptırımcı baskıda bulunma ve kendisine yapılacak böyle bir baskıyı karşılayabilme kapasitesi” olarak tanımlanabilir. Milli güç unsurları bir milleti güçlü kılan temel faktörlerdir. Bu faktörler insan gücü, coğrafi güç, psiko-sosyal güç (sosyo-kültürel güç), teknolojik güç, politik ve idari güç (siyasi güç), ekonomik güç ve askeri güç olarak sıralanabilir. Milli güç faktörleri savaşın zorunlu olması durumunda savaşın stratejisine önemli katkılar sağlar. Harplerin bir kuvvet eylemi olduğu düşünülürse toplumun maddi ve manevi bütün kuvvetinin harekete geçirilmesinde milli güç unsurlarının hayati öneme sahip olduğu anlaşılacaktır. Araştırma konusunu oluşturan psiko-sosyal güç ise; “bir ulusu oluşturan insan gücünün niteliklerinin, moral değerlerinin, karakter ve kültürünün oluşturduğu bir güçtür”. Diğer milli güç unsurlarının oluşumuna hız kazandıran bu güç, kaynağını: inançlar, tutumlar, değer yargıları, kültür özellikleri, aile yapısı, din, dil, gelenekler, ulusal karakter vb unsurlardan alır (Kılıç, 2002, s. 10-18).

Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi, Türk milletinin bütün milli güç unsurlarının toparlandığı, maddi ve manevi kuvvetlerin vatanın istiklalli uğrunda mobilize edildiği, Türk milletinin mukadderatını tayin eden büyük bir savaşı. Bu savaş, milli güç unsurlarının kullanımı bağlamında elde edilen derin tecrübelerle günümüz Türkiye'sine yol gösterici olmaktadır. Bu bağlamda Büyük Taarruz'un sonuçları her geçen gün daha iyi anlaşılacaktır. Nitekim Gazi Mustafa Kemal Paşa, 4 Ekim 1922'de TBMM'de yaptığı bir konuşmada Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi ile ilgili görüşlerini ifade ederken kazanılan zaferin sonuçlarının kısa süre içerisinde anlaşılmasının mümkün görünmediğini, ilerleyen zamanlarda meselenin enine boyuna incelenmesiyle ne kadar büyük bir başarı kazanıldığının anlaşılacağını ifade etti. (TBMM ZC, I, 23, Yüz On İkinci İçtima, 1338, s. 264 vd; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I, 4.10.1922, s. 265).¹

Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi; sadece bir askeri başarı değildi ve toprak kazandıran veya kaybettiren savaşlardan çok farklıydı. Kazanılan zaferle binlerce yıllık Türk yurdu, haksız bir işgalden kurtarıldı. Ancak sadece bununla da kalınmadı. Zafer, tam bağımsızlığı sağlayan, Lozan Barış Antlaşması ve Cumhuriyetin ilanı gibi süreç içerisinde toplumu tümüyle geliştiren ve çağdaş Türkiye'nin kuruluşunu hazırlayan en önemli aşamalardan birisini oluşturdu (Kili, 2008, s. 7; Türkmen, 2010, s. 143). Mustafa Kemal Paşa, Büyük Taarruz ve ardından kazanılan zaferin Türk milleti için önemini ve ölüm kalım mücadelesi olduğunu anlatırken muharebe ve özellikle meydan muharebesinin sadece karşı karşıya gelen iki ordunun çarpışması olmayıp esasen milletlerin çarpışması ve bir imtihan sahası olduğunu ifade etti (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II, 30.8.1924, s. 184).

¹ 26-30 Ağustos tarihleri arasında kutlanan Zafer Haftası etkinlikleri kapsamında Afyonkarahisar'da 2005 yılından beri gerçekleştirilen “Zafer Yürüyüşü” adlı etkinliğe dikkat çekmek yerinde olacaktır. Afyon Kocatepe Üniversitesi Rektörlüğü öncülüğünde gerçekleştirilen etkinlik 25 Ağustos'u 26 Ağustos'a bağlayan gece yarısı saat 00.00'da Afyonkarahisar'ın Şuhut ilçesinin Çakırözü köyünde başlamakta ve Kocatepe'de sabah saatlerinde düzenlenen törenle sona ermektedir. Bu yürüyüşle 26 Ağustos 1922'de taarruza geçen Türk askerinin ve Türk milletinin bağımsızlık uğruna gösterdiği fedakarlık ve gösterilen çabayı hatırlama ve askerlerin içinde bulunduğu ruh halini anlamak hedeflenmektedir (Şahin, 2008, s. 263-265).

Mustafa Kemal Paşa, Başkomutan Meydan Savaşı ve 30 Ağustos zaferinin Türk tarihinin en önemli bir dönüm noktası olduğunu 30 Ağustos 1924'de “Şehit Asker Anıtı”nın temel atma töreninde dile getirdi. Türk tarihinin çok büyük ve parlak zaferlerle dolu olduğunu kaydeden Mustafa Kemal Paşa, Türk milletinin Dumlupınar'da kazandığı zafer kadar kesin sonuçlu ve hem Türk hem de dünya tarihine yön veren etkili bir meydan savaşı hatırlamadığını ifade etti. Mustafa Kemal Paşa'ya göre “yeni Türk devletinin, genç Türk Cumhuriyeti'nin temeli burada sağlamlaştırıldı; ölümsüz yaşamı burada taçlandırıldı”. Savaş meydanında akan Türk kanları, gökyüzünde uçan şehit ruhları, devlet ve Cumhuriyetin ölümsüz koruyucuları idi. Mustafa Kemal Paşa konuşmasının devamında temeli atılan “Şehit Asker” anıtının, şehit ruhlarını, gazi arkadaşlarını aynı zamanda özverili ve kahraman Türk milletini temsil edeceğini ve “Türk vatanına göz dikeceklere, Türkün 30 Ağustos günündeki ateşini, süngüsünü, hücumunu, kudret ve iradesindeki şiddeti hatırlatacağını” belirtti (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II, 30.8.1924, s. 184-185).

Zaferin hangi şartlarda kazanıldığını görmek ve bu sıradaki gelişmeleri izlemek, başarının ardındaki motivasyonu ve ruhu anlamayı kolaylaştıracaktır. Bu meyanda Mustafa Kemal Paşa söylev ve demeçlerinde Türk milletinin namusunu, yaşamını ve geleceğini kurtarmak için kendi varlığına kasteden kuvvetleri yok etme kabiliyetinin, asaletinin ve azminin yeterli olduğunu bildirdi. Mustafa Kemal Paşa sözünün doğruluğunu, yaşanan hadiselerin ispat ettiğini çünkü Türk milletinin azmi, dayanışması ve kahramanlığı neticesinde düşmanın darmadağın ve perişan edildiğini dile getirdi (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II, 20.3.1923, s.138). Anlaşılacağı üzere Türk milletinin savaş alanlarında elde ettiği başarıların zemininde yatan kararlılık, dayanışma, birlik ve bütünlüğün önemini ortaya koyan “Kocatepe ruhu” ve mücadele azmi, günümüzde ve gelecekte de birlik ve beraberliğin devamı için en etkili ve en önemli rehber ve yol gösterici olacaktır (Eraslan, 2008, s. 17).

Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesinin askeri ve siyasi boyutları çeşitli çalışmalarda irdelenmiştir. Kazanılan zaferde adı geçen etkenlerin yanı sıra Türk milletinin manevi gücünün, moral ve motivasyon düzeyinin de göz önünde tutulması şarttır. Türk askerlerinin, TBMM'nin ve Türk milletinin ruh haline, TBMM'deki konuşmalara ve Mustafa Kemal Paşa'nın bu konu ile ilgili sözlerindeki manaya bakmak dönemin moral ve motivasyon düzeyini anlamak için bir gerekliliktir. Bu bakımdan çalışmada; Mustafa Kemal Paşa'nın söz, görüş ve düşünceleri ön planda tutularak Türk milletinin içinde bulunduğu moral ve motivasyon düzeyi yansıtılmaya çalışıldı. Bu anlamda 1922 yılında gerçekleştirilen Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesine, bu mücadelenin verildiği Kocatepe'ye, Zafertepe'ye, Tınaztepe'ye, Belentepe'ye, Dumlupınar'a yüzyıl sonra 2022 yılından bakmak farklı bir anlam kazanmaktadır.

Türk Milletinin Psiko-Sosyal Gücü

Tarihsel süreçte yapılması planlanan veya yapılan bütün sosyal ve siyasal olaylarda hazırlık ve planlama istenilen amaca ulaşmak için son derece önemli olmuştur. Türk Milletinin mukadderatını tayin eden Büyük Taarruz sırasında da Milli Mücadelenin diğer safhalarında olduğu gibi hazırlık ve planlamaya son derece önem verildi. Türk milletinin bütün maddi ve manevi unsurları bu savaş için mobilize edildi. Büyük ve çetin mücadeleye güç veren maddi ve manevi unsurlar kuvvetli bir şekilde toparlandı. Mustafa Kemal Paşa, on yılı aşkın bir süredir süren savaşlar nedeniyle yorulmuş, manevi olarak çökmüş Türk Milletini mücadelenin kutsallığına inandırmayı başardı. Bu nedenle Türk milleti maddi olarak bazı yetersizlikler içerisinde olsa da Mustafa Kemal Paşa'ya ve Milli Mücadale'ye tam bir inanmışlık içinde hareket etti (Aralof, 2010, s. 42 vd). Bu savaşta Türk askeri, sivil halk ve TBMM, vatan görevinin en büyük, en anlamlı örneğini verdi (Kili, 2008, s. 7-8). Bu bağlamda Türk milletinin kaderinde son derece önemli bir yeri olan Büyük Taarruz; Mustafa Kemal Paşa'nın veciz bir şekilde ifade ettiği üzere “Kocatepe ruhu” olarak adlandırılabilir bir ruhla kazanıldı. Mustafa Kemal Paşa; 30 Ağustos'ta sevk ve idare ettiği savaşın Türk milletinin yanında bulunduğu halde idare ettiği ilk ve son muharebe olduğunu

bildirmektedir. Sözlerinin devamında bir insanın kendisini, milletle beraber hissettiği zaman, son derece kuvvetli hissettiğine vurgu yaptı (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, III, 30 Ağustos 1928, s. 122).

Türk milleti bağımsız olmanın bedelini, insanın elinde daha önemlisi olmayan kanlarıyla, canlarıyla, evlatlarıyla, analarıyla, babalarıyla ve eşleriyle ödedi. TBMM'nin, Türk askerinin ve Türk milletinin içinde bulunduğu moral ve motivasyon birbirinden farklı değerlendirilemez. Bu üç unsur bir bütünü oluşturamaz parçaları olarak aynı coşku ve heyecanı paylaşmaktaydı. Bu anlamda Türk milletinin zaferin kazanılışındaki gayretleri ve geri hizmetlerin düzenlenmesi konusunda yaptığı çalışmalar takdire şayandı. Nitekim Mustafa Kemal Paşa bütün yaşam kaynaklarını, bütün araçlarını, ellerinde ne varsa ordunun hizmeti için hazır hale getiren ve kadın, çocuk hep beraber ordu taşımacılığına katılan halka ne kadar teşekkür edilse az geleceğini kaydetmişti. Keza oğullarını ve kocalarını cephenin ateş hattına gönderen ihtiyar analar, babalar, genç kadınlar, kağı ve öküzden ibaret olan yaşam araçlarının başına geçerek orduyu izlemişlerdi. Türk milleti “malzemelerinin ilkelliğine rağmen ruhlarındaki çalışma isteği ve özveri hissiyle düşmanın binlerce otomobilden meydana gelmiş bir taşıma sistemi oluşturan teknik araçlarıyla yarışmışlardı” (TBMM ZC, 1, 28, Birinci İçtima, 1339, s. 15; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I, 1.3.1923, s. 322)².

Sonunda zafer inancın, azmin ve kararlılığın yani Türk milletinin oldu. Mustafa Kemal Paşa zaferin kazanılmasının tek başına kendi eseri olmadığını ifade ederken başarıyı bütün milletin azim ve inançla çabalarını birleştirmesine bağlıyordu. Böylece kahraman Türk milleti ve güzide ordusu, büyük bir başarı ve zafer kazandı (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II, 27.1.1923, s. 80-81). Mustafa Kemal Paşa diğer bir açıklamasında mutluluğunu hissettiği zaferi, sadece milletin iman gücü, kudreti ve TBMM ordularının süngülerinin kazandığını, milletin ve orduların kabiliyetinin bütün milli hedefleri gerçekleştirecek derecede olduğunu dile getirdi. Keza milletin kararlılığı ve imanının önemini, Türk milletinin ve ordusunun ne denli güçlü ve inanmış olduğunu vurguladı (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II, 17.10.1922, s.45).

Mustafa Kemal Paşa elde edilen başarılı sonucu Türk milletine, Türk ordusuna ve TBMM'ye mâl etti. Zaferde kendisine çıkardığı pay sadece görevini yapmış olmaktan duyduğu mutluluktan ibaret değildi. Mustafa Kemal Paşa sadece bir komutan, bir devlet adamı olmayıp yaptıklarını milletin beklentilerini karşılamaktan ibaret gören bir “millet adamı” idi (Eraslan, 2008, s. 17). Keza o, mücadeleyi veren ordunun babalarından, analarından ve eşlerinden oluştuğunu vurgularken Türk milletinin, bütün dünyaya karşı en yüksek saygıyı ve değeri kazandığını, milletin çekinmeksizin övünebileceğini ifade etti. Ayrıca kendisinin de Türk milletinin âciz bir ferdi olmakla en büyük mutluluğu hissettiğini dile getirdi (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I, 4.10.1922, s. 286).

Büyük Zaferin kazanılması için nasıl ki ülkenin her köşesi seferber olmuşsa zaferin kazanılmasından sonra da yurdun her yerinde sevinç gösterilerinde bulunmuş ancak itidal hiç bir zaman elden bırakılmamıştı (Ayışığı, 1992, s. 44 vd). Mesela Fransız gazetelerinde Türklerin, Avrupa'da en medenî bir millet olarak kabul edildiği, zafer sırasında gerçekleştirilen gösterilerde büyük bir olgunluk ve itidal ile hareket edildiği dile getirilmekteydi³.

Zaferde Türk milletinin gösterdiği olgunluk Yunanlıların yaptıkları tahribat ile tezat teşkil etmekteydi. İzmir'de de münferit olaylar dışında hiçbir katliam gerçekleşmedi (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, III, 66). Edirne Milletvekili Şeref Bey, Konya halkının esir Yunan taburlarına karşı tutumuna tanık olmuş ve bunu meclis gündemine taşımıştı. Şeref Bey 11 Eylül

² Benzer fedakarlıklar İnönü Savaşlarında da gösterilmiştir (Sarıkoyuncu Değerli, 2021, s. 110).

³ Gösterilerde bazı istenmeyen bazı küçük olayların meydana gelmesi karşısında gerekli tedbirler alınmış, bazı Rumca gazetelerde yer alan adam öldürme vs. iddialar araştırılmış fakat bu tür olayların abartıldığı anlaşılmıştır. Öte yandan sükûneti muhafaza etmeyenlerin yakalanarak derhal sıkıyönetim mahkemesine çıkarılmaları ve şiddetle cezalandırılmaları kararlaştırılmıştır (Ayışığı, 1992, s. 46-47).

1922 tarihinde TBMM’de yaptığı konuşmada şunları söylemekteydi (TBMM ZC, I, 22, Yüzüncü İçtima, 1338, s. 608);

“Efendiler, Türk milletinin temkin ve vakarın, büyük milletimizin ruhundaki asaleti anlamak için müsaade ederseniz şahit olduğum bir manzarayı da Meclis-i Alinize arz edeyim:

Efendiler, tütmeyen ocaklarının başında bekleyen ak saçlı ninelerimize, tren yolunda hâlâ gelmeyen aziz çocuğunun yurduna gelmesini bekleyen birçok Türk analarına rast geldim. Bunlar, kafile kafile gelen gazi yaralılarımızı selamlıyorlar, öpüyorlar, okşuyordular. O sırada ise Osmanlı sancağına hakaret üzere anayurdumuza yürümüş olan Yunan’ın Türk süngüsü altında teslim olan kafilesi de geldi.

Yanımda ilk Dumlupınar’ın Sivri kalesine alayı ile hücum eden Binbaşı Rasim Bey bulunuyordu. Dedi ki: Ben Balkan Muharebesinde esir olduğum vakit Yunanistan’a ilk çıktığım zaman Pire’nin, Atina’nın sahipleri bizi çürük yumurtalar ve limon kabuklarıyla karşılamışlar ve trenden geçerken suratımıza tükürmüşlerdi.

Bakıyorum ki bizim Konya halkı pür vekar ve temkin. Yalnız şöyle bakıyorlar ve hiç birisinin dilinden ne bir nefret kelimesi işitiliyor, ne de hakaret. Çünkü Türk o kadar büyüktür ki böyle sefil bir kavme, artık mağlup olduktan sonra ona karşı bir harf atmayı hatırına bile getirmezdi. Efendiler, bir darbimesel söyleyeceğim, affedersiniz, “Devenin silkintisi her zaman eşeğe yük olur”. Onlar zannetmişlerdi ki Türk kavmi ölmüştür. Hayır, yaşamaya azmetmiş olan bir millet her zaman yaşayacaktır. İşte, hafızı Allah olan bu milletin intikamı alındı. Yunan yıkılacak, müebbeden yıkılacaktır” (TBMM ZC, I, 22, Yüzüncü İçtima, 1338, s. 609).

Kazanılan zafer Türk milletine taleplerini değiştirmemişti. İlk önce istenilen şeylerden ne daha fazlası, ne daha azı talep edildi. Bu anlamda 22 Eylül 1922 tarihinde Yakup Kadri’nin Mustafa Kemal Paşa ile yaptığı konuşma bunu kanıtlar nitelikteydi. Görüşmede Mustafa Kemal Paşa’ya yöneltilen soruda Başkomutan Meydan Muharebesi kazanıldıktan sonra kendisinin Türk ordularına ilk hedef olarak Akdeniz’i gösterdiği, bu hedeften sonra ikinci ve üçüncü hedeflerin mevcut olup olmadığı soruldu. Mustafa Kemal Paşa, kesin bir ifadeyle TBMM ordularının gerçekleştirmek istediği hedefin sadece “*Misak-ı Milli ahkâmını temin etmek*” olduğunu söyledi. Türk milleti, milli sınırları içinde bütün medeni milletler gibi kendine ait olanı yani tam bağımsızlığı hedeflemişti (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, III, s. 61).

Büyük Zafer sadece bir askeri başarı değildi. Bununla birlikte Anadolu’dan Türk varlığını silemek isteyenlere karşı tarihsel bir hesaplaşmaydı. Zaferle Yunanistan’ın “*Megali İdea*”sı çökmüş oldu. Keza bu zafer Türkiye üzerinde oynanmak istenen emperyalist oyunlara son verdi. Anadolu’da Türk varlığını sona erdirmek demek olan Sevr’i ve işgalcilerin hesaplarını bozdu (Arıkan, 1996, s. 20). Gerçekten Türkiye’yi hiçbir hak ve adalete dayanmadan çiğnemek girişimi, Türk milletinin tarihin nadiren kaydettiği bir zafer kazanması ile engellendi (TBMM ZC, I, 28, Birinci İçtima, 1339, s. 13; Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, I, 1.3.1923, s. 319).

Bu mücadele Türkiye’nin parçalanarak bir takım devletlerin kurulmasının gündeme getirildiği bir ortamda Misak-ı Milli sınırlarının ne kadar gerçekçi bir şekilde çizilmiş olduğunun da ispatı oldu (Genç, 1996, s. 167-168). Türk milleti, maddî ve manevî bütün imkanlarını ortaya koyarak bir Millî Mücadele vermişti. Milletiyle bütünleşen ordu, sahip olduğu moral ve motivasyon ile zulme, haksızlığa, sömürüye karşı milli bir direniş sergiledi (Ayışığı, 1992, s. 47).

Türk Askerinin Psikolojik Gücü

Türk milletinin içinde bulunduğu moral, motivasyon ve inanmışlık duygusu Türk ordusunda hizmet veren erinden generaline kadar her kademeye yansdı (Belen, 1999, s. 25-26). TBMM

orduları İnönü Savaşlarından itibaren Büyük Taarruz'a kadar işgalci Yunan ordusuyla mücadele etti. Bu süreçte Türk askerinin savaşma azmi ve moral gücü son derece yüksekti. Öyle ki yaralı askerler bir an önce iyileşerek tekrar cepheye dönmek istiyordu (Kurnaz Şahin, 2014a, s. 289). Benzer şekilde Büyük Taarruz'un hazırlıkları devam ederken (Altıntaş, 2010, s. 41-77) Mustafa Kemal Paşa'nın ordu birliklerinin durumunu göstermek amacıyla Rus elçisi ve bazı yetkilileri cepheye daveti sırasında yaşananlar da askerin moralini göstermek açısından önemli bir örnek oluşturmaktaydı. 30 Mart 1922'de Mustafa Kemal Paşa, Sovyet elçisi Semion İvaneviç Aralof, Azerbaycan elçisi İbrahim Abilof ve bazı asker ve milletvekilleriyle beraber Afyon-Çay'a gelmişti (Aralof, 2010, s. 85-87). Burada erler için çeşitli oyunlar, şarkılar, danslar, güreşler, ip çekme, ekmeği kimin çabuk yiyeceği, kimin çabuk soyunup giyineceği gibi ödüllü yarışmalar yapıldı, koşular düzenlendi. Ayrıca gece tiyatro tertip edildi. 1'inci Ordudaki subay ve erlerin moralinin çok yüksek olduğunu görmek Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'yı son derece memnun etmişti (Türkmen, 2004, s. 212; Özkurt, 2013, s. 75). Büyük Taarruz'da süvari kolordusu kumandanı F. Altay da anılarında askerin düşündüğü tek şeyin zafer olduğunu ifade etmekteydi (Altay, 1970, s. 331).

Taarruz öncesi Türk ordusunda çeşitli kurslar açılmış, birliklere verilecek yeni silahları kullanabilmeleri için erler eğitilmiş, Konya'da topçu kursları gerçekleştirilmiş, alay ve tümen karargâhlarında subaylara yönelik konferanslar düzenlenmişti. Bu hazırlıkların yanında çeşitli zamanlarda ek zamlar ve ikramiyeler verilerek moraller daha da artırılmıştı (Sarısaman ve Üçüncü, 2016, s. 271-272).

Esasen Büyük Taarruz öncesi süreçte yapılan diplomatik girişimler Anadolu'nun işgalden kurtarılması için barışçı yolların denendiğini göstermekte idi. Bu maksatla taarruzdan önce Fethi Bey, Londra'ya gönderildi. Barışın “*kanla değil, mürekkeple imza*” edilmek istenildiğini bildiren Mustafa Kemal Paşa, Türk ordusuna olan güvenin tam olduğunu her fırsatta vurguladı (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, III, 23.1.1923, s. 80-81). Bu arada taarruz planları da tamamen hazırlanmış durumdaydı. 30 Ağustos 1922'de elde edilen zaferden sonra *Morning Post* yazarı Grace Ellison, Mustafa Kemal Paşa ile yaptığı mülakatta savaşta başarı kazanma hususunda şüphe edip etmediği sorusuna karşılık Mustafa Kemal Paşa, hiçbir zaman şüphe duymadığını, ordunun elinde henüz harp malzemesi bulunmadığı zamanlarda bile zaferin hesap edildiğini bildirdi. Taarruzu ertelemenin sebebi kan dökülmek istenmemesiydi (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, III, 23.1.1923, s. 80-81). Ancak sorunun barış yoluyla, siyaset yoluyla halledilme düşüncesi gerçekleştirilemeyecek ve savaştan başka çare kalmayacaktı.

Mustafa Kemal Paşa, Türk askerinin coşkun bir ruh, moral ve motivasyon ile mücadelesini anlatırken Albay Reşat (Çiğiltepe) Bey'i de örnek olarak verir. Mustafa Kemal Paşa'nın bildirdiğine göre Büyük Taarruz sırasında 27 Ağustos 1922 günü 57. Tümen, kuvvetlerini birbirinden uzakta bulundurmaktaydı. Bu nedenle düşman üzerinde etkili bir baskı oluşturulamıyordu. O tümenin komutanı Reşat Bey idi. Çok kıymetli bir askeri. Mustafa Kemal Paşa telefonla “*Niçin hedefinize ulaşamadınız?*” diye sorduğunda Reşat Bey “*Yarım saat sonra bu hedeflere ulaşacağız!*” cevabını vermişti. Ancak yarım saat geçmesine rağmen söz konusu hedefler ele geçirilememişti. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa durumu tekrar sorduğu zaman, telefonda Reşat Bey'in hayatına son verdiği ve “*Yarım saat içinde size o mevzileri almak için söz verdiğim halde, sözümü yapamamış olduğumdan dolayı yaşayamam!*” şeklindeki son sözleri bildirildi. Mustafa Kemal Paşa bu tür bir hareketi doğru bulmadığını ancak Türk ordusundaki subayların, komutanların kendilerine verilen vazifeyi yapma konusunda ileri atılışını, istekliliğini ve namus duygusunu göstermek istediğini belirtti. Ayrıca ordudaki subaylar ve komuta heyetinin, birbirlerine karşı sevgi, hürmet ve güvenle bağlı olduğunu ve üstlerinden aldığı emri bir namus saydığını dile getirdi (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I, 4.10.1922, s. 271).

Mustafa Kemal Paşa, Büyük Taarruz sırasında görevini ve sorumluluk bilincini bu denli hisseden komutanlar yanında Türk askerinin değerini de takdir etmekteydi. Mustafa Kemal Paşa

30 Ağustos 1928'de Dolmabahçe'de Zafer Bayramı tebriklerini kabul ederken zaferi kazananın kendisi olmadığını, zaferi esasen tel örgüleri hiçe sayıp üzerinden atlayan, savaşta hayatını kaybeden, yaralanan, kendini sakınmadan düşmanın üzerine atılarak Akdeniz yolunu Türk süngülerine açan kahraman askerin kazandığını vurguladı. Askerlerin tamamının adını Kocatepe'nin sırtlarına yazmanın mümkün olmadığını kaydeden Mustafa Kemal Paşa, hepsinin ortak bir adının "*Türk askeri!*" olduğunu ve tebrikleri onların adına kabul ettiğini ifade etti (Arıburnu, 1998, s. 164-165; Kocatürk, 1999, s. 47). Mustafa Kemal Paşa, zaferin kazanılması hususunda tevazu içerisinde olup zaferin sebebi olarak kahraman ve fedakâr Mehmetçiği ve kumandanları göstermişti (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, III, 21.9.1922, s. 56-64).

Savaş döneminde askerlerin inanmışlık duygusu son derece yüksekti. Cepheden tedavi amacıyla hastanelere getirilen yaralıların moralinin dahi yüksek olduğu görülüyordu. Dönemin gazeteleri yaralı gazilerin morallerinin yüksekliğinden bahsederek hepsinin "*yüzünde zaferin parlak ışıklarının*" olduğunu bildiriyordu (Gazilerimizin Şehrimize Vürudu, 1338, s. 2; Kurnaz Şahin, 2014a, s. 298; Kurnaz Şahin, 2014b, s. 1260/7). Cepheden dönen yaralılar savaşın gidişatı ile ilgili de olumlu haberler vererek halkın maneviyatını yükseltmekte, zaferin kazanılacağına olan inancı güçlendirmekteydi. Hatta cephe gerisinde tedavi edilen yaralılar yaralandıklarına yüreğinin yanmadığını "*cephede bulunarak zalim düşmanı kovalamaya devam*" edemediği için üzüldüğünü dile getirmeleri askerin içinde bulunduğu ruh hâlini ortaya koymaktaydı (Mecruh Gazilerimiz, 1338, s. 2; Kurnaz Şahin, 2014a, s. 315). Bunda askerin komutana olan inancı da son derece etkiliydi. Nitekim Mustafa Kemal Paşa, savaş sırasında Türk ordusunun bütün sınıflarına aynı değeri verdiğini göstermişti. Gerek piyadelerin gerek süvarilerin gerekse topçuların gayretlerini her zaman takdirle karşıladı. Mesela 24 Eylül 1922 tarihinde zafer hakkında bir konuşma yaparken piyade sınıfının da İzmir'e süvarilerle beraber girdiği, bunun bir "*tayy-i mekan mucizesi*" olduğu, askere istirahat emredildiği halde askerin dinlenmeyerek "*İzmir'de istirahat ederiz*" karşılığını vererek savaşa devam ettiğini dile getirmişti (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, III, 24.9.1922, s. 64).

Mustafa Kemal Paşa, Türk topçularının 26 Ağustos'taki meziyetlerini ve ruh hallerini anlatırken topçuların mevzilere gece geldiklerini ve karanlık içinde mevzi aldıklarını, günün ağarmasıyla birlikte ateşe başladıklarını vurgulamıştı. Mustafa Kemal Paşa, topçuların o gün gösterdiği ustalık ve anlayışı takdir ve saygıyla andıktan sonra bütün dünya topçuları için örnek olacak nitelikte olduklarını ifade etti. Askerlik hayatında bu kadar eksiksiz bir topçu ve bu kadar eksiksiz yönetilmiş bir topçu ateşini nadiren gördüğünü kaydeden Mustafa Kemal Paşa, bu mevzilerin çok sağlam olduğunu, bu mevzileri savunma açısından inceleyen bir İngiliz kurmayının verdiği raporda "*Eğer Türkler, bu mevzileri dört, beş ayda işgal ederlerse, bir günde düşürdüklerini iddia edebilirler*" dediğini ancak Türk askerinin söz konusu mevzileri ele geçirmek için üç veya dört ay değil hatta bir gün değil sadece bir saatin yettiğini kaydetti (TBMM ZC, I, 23, Yüz On İkinci İçtima, 1338, s. 267 vd; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I, 4.10.1922, s. 270-271).

Mustafa Kemal Paşa, Büyük Taarruz'da savaşı kazanmanın sırrını "*Türk komutanları komuta etmesini, Türk askeri ölmesini*⁴ bildi" (Karaosmanoğlu, t-y, s. 90) ve "*en büyük kumandanından en genç neferine kadar ordularımızda hakim olan fikir, milletin gösterdiği vazife uğrunda şehit olmaktır*" sözleriyle açıklamıştı. Ayrıca askerin komutanlarına güveninin tam olduğunu belirtti (Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, IV, 1991, s.474). Mustafa Kemal Paşa; 13 Ekim 1925 tarihinde bir başka konuşmasında zaferin kazanılması sırasında Türk askerinin içinde bulunduğu ruh halini anlatırken de "*benim ordularımızı yönelttiğim hedefler, esasen ordularımın her erinin, bütün subaylarının ve komutanlarının görüşlerinin, vicdanlarının, kararlarının, ülkülerinin yöneldiği olduğu hedefler idi*" ifadelerini kullandı (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II, 13.10.1925, s. 239).

⁴ Yakup Kadri'nin aynı eserinin farklı basımında "*ölmesini*" yerine "*savaşmasını*" ifadesi kullanılmıştır. (Karaosmanoğlu, 1981, s. 93).

Bu mücadelenin ve başarının kazanılmasında moral ve motivasyon kadar Mustafa Kemal Paşa'nın bu muharebelerde yeni bir savaş usulü ortaya koymasının ve herkesi şaşırtmasının rolü büyüktü. Taarruz sırasında gösterilen gizlilik tam bir başarı olarak kabul edilmelidir. Esasen taarruz kararını bir kaç komutan dışında kimse bilmiyordu (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, III, 24.9.1922, s. 63-64). Mustafa Kemal Paşa'ya göre, Büyük Taarruz hareketinin aslında tam anlamıyla bir baskın değildi. Çünkü hazırlıkların Yunan uçak ve askerlerinin de gözü önünde gerçekleşmişti. Hatta Yunan kumandanlarıyla Genelkurmayının da Türk ordularının hazırlık ve hareketinden haberdar olduklarını düşünüyordu. Ancak Yunan tarafı ordularına ve özellikle de Afyonkarahisar, Seyitgazi, Eskişehir ve diğer cephelerde bir yıldan beri meydana getirdikleri ve her tür araçla takviye ettikleri mevzilerine, çok sayıdaki topçularına, cephane ve mühimmat kaynaklarına çok fazla güvendi. Kendine aşırı güven, Yunanlıların zaafı oldu. Mustafa Kemal Paşa'ya göre gerçek “*insanların mücadelesinde en kuvvetli istihkam, iman dolu göğüslerdir*” (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, III, 21.9.1922, s. 58; Atatürk'ün Sözlerinde, 2013, s. 73; Sarısan, 2008, s. 37).

Mustafa Kemal Paşa, kazanılan başarının ve düşman ordusunun bütünüyle ortadan kaldırılması veya tutsak edilmesinin, kılıçtan kurtulanların ise Akdeniz'e, Marmara'ya dökülmesi hareketinin her aşamasıyla “*düşünülmüş, hazırlanmış, yönetilmiş ve zaferle sonuçlandırılmış*” bir çabanın sonucu ve eseri olduğunu dile getirmekte ve bu eseri “*Türk milletinin hürriyet ve istiklal düşüncesinin ölmez anıtı*” olarak tanımlamaktaydı (Atatürk, 2004, s. 459).

Esasen büyük zaferin kazanılmasında etkili olan moral, motivasyon ve ruh hali tam anlamıyla kenetlenmenin bir örneğiydi. Türk askeri, meclis ve Türk milleti tek vücut olmuş ve bu duygu ve kararlılık başarıyı beraberinde getirmişti. Mustafa Kemal Paşa, TBMM'yi bilgilendirmek için 4 Eylül 1922 tarihinde yaptığı konuşmada, kazanılan zaferin adresini gösterirken milletin kendi kaderini doğrudan doğruya üzerine alarak karamsarlık yerine ümit, perişanlık yerine düzen, tereddüt yerine azim ve imanı koyarak yokluktan büyük bir varlık çıkaran meclisin “*civanmert ve kahraman ordularının başında bir asker sadakat ve itaatiyle emirleri yerine getirmiş olmaktan*” dolayı büyük bir memnuniyet duyduğunu, sorumluluğunu ve görevini ifa eden bir komutanın vicdan rahatlığı içinde olduğunu vurguladı (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I, 4.10.1922, s. 265).

Şükrü Kaya, bir 30 Ağustos Zafer Bayramı gecesinde Mustafa Kemal Paşa'ya İstiklâl Harbinde Başkomutan olarak verdiği emirlerin bir yerde toplanıp toplanmadığını sorumuştur. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa günün birinde Millî Mücadele'nin askerî tarihinin yazılacağını ancak Başkomutan olarak kendisinin verdiği yazılı ve imzalı bir emre tesadüf edilemeyeceğini ifade etti. Birlikte savaştığı arkadaşlarının yaşananlara şahit olduklarını dile getiren Mustafa Kemal Paşa, kendisinin savaşta daima cepheden cepheye giderek yapılması gereken hareketleri komutanlara yazdırdığını, onlara not ettirerek kendilerini de ikna ettikten sonra komutanların ordu birliklerine derhal bu hareketlerin yapılmasını kendi imzalarıyla yapılması talimatı vermelerini istediğini bildirdi. Böylece komutanların hareketi benimsemelerine ne kadar önem verdiğini de göstermiş oldu (Kocatürk, 1999, s. 49).

Yukarıda bahsedilen hususta Nutuk'ta yer alan bir örnek dikkat çekicidir. Başkomutanlık Meydan Muharebesinin yapıldığı gün bir ara, Kolordu Komutanı Kemalettin Sami Paşa'nın gözetleme noktasında Nurettin Paşa'yı durumu dürbünle seyrederken bulan Mustafa Kemal Paşa, birliklerin düşmanı yakından sıkıştırması ve kritik ve önemli bir durumun ortaya çıkması üzerine Nurettin Paşa'ya “*Dürbünle seyretmeyi bırakınız! Savaşı yakından ve bizzat idare etmek için, ileri ateş mevzilerine gideceğiz*” der. Ancak Nurettin Paşa daha fazla yaklaşmanın doğru olmayacağını bildirerek gitmek istemez. Aldığı cevap karşısında canı sıkılan Mustafa Kemal Paşa, “*Siz burada kalabilirsiniz*” dedikten sonra Kemalettin Sami Paşa ile birlikte hareket ederler. Bunun üzerine dürbünün başında yalnız kalan Nurettin Paşa da arkalarından gitmek durumunda kalmıştır. Anlaşılacağı üzere Yunan ordusunun esareti ile sonuçlanan savaşı, en ince noktaya kadar bizzat Mustafa Kemal Paşa idare etmiş ve gereken emirleri, doğrudan doğruya

kolordu komutanlarına ve diğer komutanlara kendisi vermişti (Atatürk, 2004, s. 501-502). Türk askeri büyük özveri ile çarpışırken TBMM'nin de aynı ruhla görev yaptığı anlaşılıyordu.

TBMM'deki Moral ve Motivasyon

Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi sırasında TBMM'de görev yapan milletvekillerinin içinde bulunduğu durum, Türk milletinin ruh halini ve heyecanını yansıtır (Ortak, 2008, s. 80-88). Büyük Taarruz'un başladığı gün yani 26 Ağustos 1922 Cumartesi günü saat 13:50'de yapılan oturumda Meclis, Türkiye'nin kaderinin dönüm noktasını teşkil eden bu önemli günde, taarruzun başladığından henüz habersizdi (TBMM GCZ, 3, 1985, s. 710). Diğer günlere oranla daha sakin ve tartışmasız bir oturumdur. Gündemde bazı encümenlere üye seçimi, Ankara ve çevresinde bir İstiklal Mahkemesi kurulması ve idari sorunlarla ilgili önergeler vardı. Bu maddeler görüşülüp sonuçlandırıldıktan sonra TBMM İcra Vekilleri Heyeti Reisi Hüseyin Rauf (Orbay) Bey'in bir önergesiyle gizli oturuma geçildi. Dinleyiciler ve gazeteciler salondan çıkarıldı. Büyük Taarruz'un başladığı ilk kez Meclise bildirilecekti (Türkmen, 2010, s. 100).

Gizli oturumda Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın İcra Vekilleri Reisi Rauf Bey'e hitaben yazdığı telgraf okundu. Buna göre Garp Cephesindeki ordular, Ağustosun 26. Cumartesi günü düşmana taarruza başlayacaktı. Rauf Bey sözlerini bitirince "*Allah muvaffak etsin*" nidaları yükseldi. Konuşmasına devam eden Rauf Bey, Türk milletinin her türlü zorluğa karşılık meydana getirdiği kahraman ordunun dünyada örneği bulunmayan kabiliyetli ve fedâkar insanlardan oluştuğunu dile getirdi. Gerçekleştirilen taarruz konusunda herkesin aynı fikirde olduğunu, Türk milletinin davasında haklı bulunduğunu, beklenen arzunun ise ilahi adaletin yerine getirilmesi olduğunu dile getirdi. Keza milletin bağımsızlık hakkının düşmanların gazabından kurtarılacağını bildirerek başarı için dua edilmesini teklif etti. Daha sonra Rauf Bey bu taarruzun gizli tutulması gerektiğini bildirip gizli celseyi bitirdi (TBMM GCZ, 3, 1985, s. 710-711).

Meclis artık tek yürek halinde Türk ordusundan büyük zafer müjdesini beklemekteydi. 27 Ağustos 1922 Pazar günü toplanmayan Meclis, 28 Ağustos Pazartesi günü saat 10:45'te tekrar toplandı. Reis, İkinci Reis Vekili Musa Kazım Efendi idi. Oturum açılır açılmaz Meclis İkinci Reisi Dr. Adnan (Adıvar) Bey hemen kürsüye çıkarak "*Başkumandan Paşadan aldığımız telgrafları okuyacağım efendim*" diyerek elindeki telgrafları okudu. Telgrafta iki gündür devam eden muharebeler sonunda düşmanın Afyonkarahisar'daki mevzilerinin düştüğü ve şehrin geri alındığı müjdeleniyordu. Çarpışmalarda esirler alındığı, ağır ve hafif top mühimmat ve her türlü malzemenin ganimetler bulunduğu, düşmanın mevzilerinin her birinin birkaç hattan oluşması sebebiyle kıtaların, sağlamlaştırılmış hatları birbiri ardınca ele geçirmek zorunda kaldığı bildiriliyordu. Başkumandan Mustafa Kemal Paşa, Türk ordusunun, her türlü fenni araçlar ve çeşitli engellerle takviye edilmiş düşman mevzilerini bazen bir saatten az bir zamanda düşürdüğünü, Türk askerinin dünyaca bilinen cesaret ve kahramanlığının yeniden ortaya çıktığını dile getirmekteydi. Ayrıca Türk komuta heyetinin sevk ve idarede düşman kumanda heyetine üstünlüğünün açık şekilde görüldüğü ve TBMM ordularının kabiliyeti sebebiyle Meclisin tebrik edildiği vurgulanmaktaydı. (TBMM ZC, I, 22, Doksan İkinci İttima, 1338, s. 368)⁵.

Telgraf okunduktan sonra "*Allah muvaffakiyet buyursun*" sesleri arasında şiddetli alkışlar Mecliste yankılandı. Ardından Hakkari Milletvekili Mazhar Müfit (Kansu) Bey kürsüye çıkarak bir yıldan fazla süredir düşman işgalindeki Afyonkarahisar'ın geri alınışını kutladı ve "*Düşmanın saflarını yararak İslama özgü kahramanlık ve cesaretle süngüsünü düşmanın bağına saplayarak ileriye giden ordumuzun yüksek kumanda heyetine ve subaylarına, gerekse dini bütün olan erlerine*". Meclisin saygı ve selamlarını ilettili. M.Müfit Bey, devam eden taarruzda başarı için Mecliste duada bulunulduğunun orduya tebliğini teklif etti (TBMM ZC, I,

⁵ Başkumandanın Meclise hitaben telgrafına karşılık (Baskumandanımızdan Meclise, 1338, s. 1), Meclis adına Adnan Bey tarafından Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'ya cevap verildi. (Meclisten Başkumandanımıza, 1338, s. 1).

22, Doksan İkinci İctima, 1338, s. 368-369). Önerge kabul edildikten sonra bir başka teklif üzerine Kırşehir Milletvekili Müfit Efendi tarafından okunan dua ile “*ruhlar dinçleşti, moralier kuvvetlendi*” (Borak, 1972, s. 116 vd). Daha sonra İcra Vekilleri Riyaseti makamının harbin başladığı hakkındaki tezkeresi okundu. Bilahare gündemde bulunan diğer maddelere geçilerek oturuma son verildi (TBMM ZC, I, 22, Doksan İkinci İctima, 1338, s. 368-369).

29 Ağustos'ta Meclis toplanmadı. 30 Ağustos Çarşamba günü bazı şehirlerin geri alınışı ve Türk ordusunun başarıları nedeniyle Meclise gönderilen tebrik telgrafları okundu. Daha sonra gündemdeki diğer maddelere geçildi. 31 Ağustos'ta cephe savaşları hakkında Mecliste herhangi bir konuşma olmadı. Normal müzakerelere devam edildi (TBMM ZC, I, 22, Doksan Üçüncü İctima, 1338, s. 408 vd). Meclis 1 Eylül günü toplanmadığı için meclisin 2 Eylül Cumartesi günü oturumuna İkinci Reis Dr. Adnan Bey başkanlık etti ve Ziya Hurşit Bey de katipliğini yaptı. Oturum açılır açılmaz Meclise yağın tebrik telgrafları okundu ve ve bu telgraflara uygun birer cevap verilmesi kararlaştırıldı. Daha sonra diğer maddelerin görüşülmesine geçildi. Müzakerelerin harareti bir yerinde Rauf Bey söz istedi. Görüşmelerin kesintiye uğramasından hoşlanmayanların söylenmeleri arasında ikinci reis sesini yükselterek; “*Telaş etmeyiniz efendim. Ordumuz Eskişehir'e girmiştir. Tebşir ederim*” sözleri Mecliste sürekli şekilde alkışlandı. “*Daha var*” seslerinin ardından Meclis üyelerinin tümü ayağa kalkarak yine dua etti. Sarılıp öpüşmeler oldu. Rauf Bey bir müjde daha verdi; “*Efendim, şimdi Başkumandan Paşa 1/2 Eylül 338 [1922] gecesi Uşak'ın da istirdat edildiğini tebşir ediyor*”. Şiddetli ve sürekli alkışlardan sonra Meclis sevinçten iyice coşmuştu. Reis Adnan Bey, Meclisi Pazartesiye kadar tatil etti (TBMM ZC, I, 22, Doksan Beşinci İctima, 1338, s. 466-467).

Meclisin 4 Eylül 1922 Pazartesi oturumu hayli tartışmalı geçti. Büyük Taarruz'da başarı göstermiş kahraman subayların terfi ve taltifi hakkındaki görüşmeler (TBMM ZC, I, 22, Doksan Altıncı İctima, 1338, s. 472 vd; Ortak ve Gazel, 2008, s. 161-169) sırasında Mecliste çıkan tartışmalar, hem büyük zaferle ilgili bir olay olması hem de dolaylı yollardan Türk orduları Başkomutanı Mustafa Kemal Paşa'yı hedef alan maksatlı beyanlar bakımından üzerinde dikkatle durulmaya değer nitelikteydi. Türk ordularının Dumlupınar Meydan Muharebesini kazanarak İzmir yolunu açtığı böylesine mutlu ve sevinçli bir günde Hüseyin Avni (Ulaş) Bey, bazı terfi işlemlerini hâkimiyeti millie kanununa riayet etmemekle eleştirerek ağır ithamlarda bulundu. Milli Müdafaa Vekaletine ve İcra Vekilleri Heyetine “*Bunlar nazarımda Yunan'dan başka bir şey de değildir*” diyecek kadar ileri giden Hüseyin Avni Bey, Türk orduları Başkomutanı ve Meclis Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya da dolaylı olarak dil uzatmaktaydı (TBMM ZC, I, 22, Doksan Altıncı İctima, 1338, s. 473-477).

Meclis yeniden 6 Eylül Çarşamba günü toplandı ve günlük müzakerelerin ardından beş dakikalık bir gizli oturum yapıldı. Söz konusu oturumda Garp Cephesinde muharebelerin başarıyla devam ettiği bildirildikten sonra cephede yaşananlar aktarıldı. Buna göre Afyonkarahisar'da ve Dumlupınar Büyük Meydan Muharebesinde düşman ordusunun asli unsurunun imha safhasını teşkil eden 30 Ağustos 1922 Muharebesi Aslıhanlar, Çal, Eminören mıntıkası ile Çalköy doğusunda bizzat Birinci hatta Onbirinci Fırka nezdinde bulunan Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın nezareti altında cereyan ederek sonuçlandırıldığı bildirilmekte idi. Bu muharebe, savaşın genel gidişatını kesin olarak Türk tarafı lehine çevirmiş, Trikopis ve Anesti gibi önemli Yunan kumandanları başlarında olduğu halde düşmanın ordusunun asli unsuru imha edilmişti. Ordular için bir tarihi bir hatıra olmak ve Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'ya olan sevgi ve bağlılığı göstermek üzere 30 Ağustos 1922 muharebesine Garp Cephesince “*Başkumandanlık Muharebesi*” adı verildi. Diyarbakır mebusu Kadri Bey ise Meclise verdiği dilekçede Başkumandanlık Meydan Muharebesi neticesinde düşman kuvvetlerinin tamamının imha edildiği Kızılaş deresinin “*Yunan Sındığı*” tarihi adıyla belgelenerak haritalarda bu şekilde gösterilmesi teklifinde bulundu. Ancak bu teklif kabul edilmedi (TBMM GCZ, 3, 1985, s. 746-747).

7 Eylül Perşembe günü oturum açılır açılmaz büyük zafer ile ilgili tebrik telgrafları okundu. Ardından Mustafa Kemal Paşa'nın bir teklifiyle Afyon ve Dumlupınar muharebelerinde olağanüstü hizmetlerde bulunan asker ve sivil tayyarecilerin takdirname ile taltifleri hakkında karar alındı (TBMM ZC, I, 22, Doksan Sekizinci İçtima, 1338, s. 535-536). Daha sonra Yunanlıların kaçarken geçtikleri yerleri yakıp yıkmaları ve savunmasız sivil ahaliyi öldürmeleri üzerine bu vahşetin medeni dünyaya duyurulması için bir önerge verildi (TBMM ZC, I, 22, Doksan Sekizinci İçtima, 1338, s. 552-553). Bu vahşete yerinde tanık olan milletvekilleri yürek parçalayıcı beyanlarda bulundu. Karesi Milletvekili Basri Bey "*protesto yerine bir kişiye karşı on kişi öldürmekle karşılık verilmesini*" teklif etti. Fakat Meclis "*Biz zalime karşı zalim olamayız*" ifadeleriyle bu teklifi reddetti. Bu tutum Türk milletine has yüksek erdemini somut bir örneği idi.

11 Eylül 1922 tarihinde Edirne Milletvekili Şeref Bey'in Yunanlılar tarafından süngülenmiş bir Kuran-ı Kerimi Meclis Kütüphanesine armağan etmesi çok önemliydi. Şeref Bey konuşmasında kendisinin bir hafta kadar Konya'da olduğunu ve Milli Mücadenin ilk yaralı kahramanlarının alını öpmekle bahtiyar olduğunu ifade etti. Şeref Bey "*Kahraman ordumuzun gösterdiği besalet ve şehamet, esasen tarihi cihan tarihiyle başlamış olan muazzam Türk ırkına, seciyesine layık bir varlıktı. Orada yaralar içinde çırpınarak al sancağı müdafaa eden bir Mehmetçik, hınzır bir Yunanın kirlili süngüsüyle parçaladığı bir Kelam-ı Kadim'i oradan sürünerek Konya'ya kadar getirmiştir. Ben de bu Kuran-ı Kerimi Meclis-i Alinize getirdim. Bu Kuran-ı Azimüşşan, Yunan süngüsüyle yaralanmış bir Kuran-ı Kerim'dir. Meclis Kütüphanesine konulmasını teklif ederim*" dedikten sonra "*Hay hay*" sesleri yükseldi (TBMM ZC, I, 22, Yüzüncü İçtima, 1338, s. 609). Şeref Bey'in bu konuşmasından sonra günün en önemli konularından biri olan "*Kurtarılan Yerlerde Tedbir Alınması*" hakkındaki önergenin görüşülmesine geçildi (TBMM ZC, I, 22, Yüzüncü İçtima, 1338, s. 608). Zira kaçan düşmanın yakıp yıktığı, birer harabe haline getirdiği şehirlerin ve buralardaki perişan halkın dertlerine çare bulmak dönemin en önemli problemlerinden idi.

Türk İstiklal Harbinin kazanılması karşısında ülkenin her köşesinden kutlamalar yapılmakta, TBMM'ye tebrik ve destek telgrafları çekilmekteydi (Sarısaman, 2008, s. 46-48; Üçüncü, 2012, s. 257 vd; Millî Mücadelede, 2020, s. 35 vd). Türk milletinin zafer coşkusuna İran, Mısır, Beyrut, Suriye, Kıbrıs ve Irak gibi bir çok İslam coğrafyası da destek mesajları ile ortak oldu (Üçüncü, 2018, s. 703-721). Bu sevince katılan bölgelerden bir diğeri Hindistan idi. Hindistan'da milyonlarca Müslüman 8 Eylül 1922'de Türk ordusunun zaferi için dua etti. Kalküta'da Müslüman evlerine bayraklar asıldı, camilerde de Türk zaferi için dualar edildi (Göyünç, 1987, s. 138-139). Yine bir Hint Müslümanı 9 Eylül 1922'de üzerinde ayetler yazılı bir bayrağı TBMM'ye armağan etti. Bu anlamlı hediye dolayısıyla gönderilen mektup, Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğini yaptığı Milli Mücadelenin diğer tutsak ulusları nasıl etkilediğini ve onlara nasıl yol gösterici olduğunu göstermesi bakımından önemli bir tarihi belge niteliğindedir. Bu mektupta şu ifadeler yer almaktaydı (TBMM ZC, I, 22, Doksan Dokuzuncu İçtima, 1338, s. 569-570);

“Türkiye Büyük Millet Meclis-i Alisine

Esselamünaleyküm; (Ve aleykümüsselam sesleri).

Üç seneden beri zulüm ve esaret altında inleyen Anadolu'nun bu güzel İslam memleketlerinin halas ve istirdadı bütün Müslüman dünyası için büyük bir bayramdır. Ey İslamın alemdarı olan muazzam millet! Sizin zaferiniz bütün İslamın zaferidir. Bugün sevinç içinde bulunan yalnız Anadolu değildir. Bütün İslam diyarı sevinçler, saadetler içinde çalkalanmaktadır. İnşallah bütün İslam aleminin kurtuluş ve saadet başlangıcı olacaktır. Hint Müslümanlarından olan ben kardeşiniz, bu muazzam günün mutlu bir hatırası olmak üzere bilumum Hint ahali ve İslam cemiyetleri namına size bir bayrak takdim ediyorum. Lütfen şu naçiz

hediyemin kabul buyurulmasını rica ederim. Siz Türkler, Peygamber Efendimiz Hazretlerinin en sevgili milletisiniz. Çünkü Siz, bin türlü meşakkatlere göğüs gererek Allah yolunda canınızı, malınızı bezlediyorsunuz. Din-i mübini müdafaaada bulunuyorsunuz. Sizin indellah olan mevkiinize hiç bir millet yetişemez. Bütün Müslüman milletler sizi başlarının tacı olarak telakki ederler. Ve bununla iftihar ederler. Siz, azm ü şehametinizle hürriyet ve istikbalinizi temin ediyorsunuz. Bu saadet inşallah yakın bir zamanda biz Hint Müslümanlarına da nasip olur. Bugün Hindistan'da hürriyeti alınmış, esaret zincirleriyle bağlanmış 70 - 80 milyon Müslüman kardeşinizin kalbi sizinle beraberdir. Sizin içinizde bulunup da sizi tebrik etmek ve size naçiz bir hediyeye takdim etmek şerefi bana nasip olduğundan dolayı Cenab-ı Hakka hamd ve şükürler ederim. Allah sizi tevfiyat-ı suphaniyesine mazhariyette daim eylesin. Büyük ve kahraman İslam askerlerine, bilumum kumandanlar hazeratına sıhhat ve afiyetler, daha nice nice muzafferiyetler ihsan buyursun.

14 Muharremülharam 1341 ve 7 Eylül 1338

Hint ahrarlarından

Ebulfazl Muhammet Abdülhannan”

Aynı gün bu bayrağın Meclis kürsüsü arkasına asılmasına Meclisçe karar verildi (TBMM ZC, I, 22, Yüzüncü İçtima, 1338, s. 608). Daha evvel Hilal-i Ahmer'e yaklaşık yirmi-otuz bin lira yardımda bulunan ve Beyrut'ta Muhayşi Paşa'nın oğlu olan Misbah Muhayşi Bey'den gelen kutlama telgrafı mecliste okundu. Misbah Bey kutlama telgrafında Türk ve İslam aleminin yüzünü güldüren zaferlerden duyduğu memnuniyeti bildirdikten sonra İzmir ve Bursa'ya İslamın aziz sancağını sokan kişiye kumandanı vasıtasıyla verilmek üzere beş yüz lira göndermişti (TBMM ZC, I, 22, Doksan Sekizinci İçtima, 1338, s. 552).

İran Başbakanı, Hindistan Hilafet Komitesi Reisi, Rusya Müslümanları, Cezayir'den, Tunus'tan, Fas'tan, Mançurya'dan ve Buhara'dan Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen tebrik telgrafları okundu (TBMM ZC, I, 23, Yüz Yedinci İçtima, 1338, s. 153; TBMM ZC, I, 22, Doksan Sekizinci İçtima, 1338, s. 562; Göyünç, 1987, s. 139). Ayrıca Afgan ve Rus elçileri, İtalya, Fransa, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nin İzmir'deki konsolos ve amiralleri de Türk zaferini tebrik ettiler (TBMM ZC, I, 23, Yüz Sekizinci İçtima, 1338, s. 166- 168; Tansel, 1991, s. 190-192; Ortak, 2008, s. 88).

Türk milletinin kazandığı zafer Suriye, Mısır, Cezayir ve Tunus'ta da büyük sevinç gösterilerinin yapılmasına vesile oldu. Suriye gazeteleri İslam dünyasını Türkiye'ye maddî yardım yapmaya çağırdı. Böylece çeşitli yardımlar toplandı. Mısır'da da Afyonkarahisar'ın geri alınması üzerine dükkan ve evlere Türk bayrakları asılarak sevinç gösterilerinde bulunuldu. Ayrıca Anadolu için yardım toplanmaya başlandı (Ayışığı, 1992, s. 44).

Mustafa Kemal Paşa, kazanılan zaferin doğuracağı büyük sonuçların yalnız Türkiye'nin kaderi ve geleceği üzerinde değil aynı zamanda bütün mazlum milletleri, kendi yaşam ve bağımsızlıklarını tehdit eden ve baskılayan zalimler aleyhine hareket için yüreklendireceğini dile getirmekteydi (Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, IV, 9.11.1922, s. 505). Benzer değerlendirmeler pek çok kaynakta dile getirilmekteydi. Bu anlamda Türk milletinin verdiği mücadelenin bütün Doğu milletleri hatta bütün insanlık adına verildiği ve tarihinde hiç yabancı esareti görmemiş olan Türk milletinin bu duruma karşı isyan ettiği vurgulanmaktaydı (Müjdeci, 2014, s. 392). Gerçekten de asırlardır sömürge düzeni içerisinde yaşam mücadelesi veren esir milletlere örnek olan bir mücadelede başarıya ulaşılmıştı. Sömürge düzeni içerisinde yaşayan halklar da kendi bağımsızlıklarını kazanmanın mücadele ile mümkün olacağını görmüş ve zamanla bu mücadele başarıya ulaştırılmıştı.

Mustafa Kemal Paşa kazanılan askeri zaferle işin bitmediğinin aksine zorlu bir başka savaşın başladığının farkındaydı. Bu zaferin “*memleketimizin, milletimizin aydınlık, mutlu ve rahata erişmiş geleceği için*” bir imkân verdiğini hatırlatıyordu. Bu şekilde mücadelenin bitmediğini vurgulayan Mustafa Kemal Paşa (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, I, 4.10.1922, s. 286), vatanın ve milletin gerçek kurtuluşunun, milletin kendi alın yazısı üzerinde kayıtsız şartsız egemen olduğu zaman başlayacağını belirtiyordu (Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, IV, 13.9.1922, s.483).

Büyük Taarruz ve büyük zafer herkesin ümitsiz olduğu ve başka çözüm arayışları içerisine girdiği bir ortamda Mustafa Kemal Atatürk’ün “*Böyle bir millet esir yaşamaktansa mahvolsun evladır. Binaenaleyh ya istiklal ya ölüm*” (Atatürk, 2004, s. 9-10) diyerek göstermiş olduğu hedefin “*ya istiklal ya istiklal*” olarak gerçekleştiği büyük bir hadiseydi. Devletiyle, ordusuyla, ekonomisiyle, maneviyatıyla çöktü sanılan Türk milletinin yeniden dirilişinin tarihi abidesi, yeni Türk devletinin saygın bir dünya devleti haline gelmesinin başlangıcı ve adeta doğum günüydü (Genç, 1996, s. 167-168).

SONUÇ

Çalışmada Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi sırasında Türk milletinin, Türk askerinin ve TBMM’nin psiko-sosyal güç faktörü ile moral ve motivasyon düzeylerini irdelemek amaçlandı. Bu amaca ulaşmak üzere Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün Büyük Taarruz ve büyük zaferle ilgili TBMM’deki konuşmaları ve çeşitli vesilelerle dile getirdiği görüş ve düşünceleri irdelendi. Bu konuşmalarda dikkat çeken en önemli husus Türk milletinin, Türk askerinin ve TBMM’nin ülkenin düşman işgalinden kurtarılması hususunda çok yüksek bir motivasyona ve inanmışlığa sahip olmasıydı. Keza Türk milletinin desteğiyle ordunun taarruz hazırlıklarını tamamlamış olması da yüksek bir moral kaynağıydı. Bu moral ve motivasyon başta Gazi Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere komuta kademesinden erine kadar her düzeyde kendisini hissettirmekteydi.

Tam bir inanmışlık ve adanmışla hareket eden Türk ordusu, Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesini kazandı. Milli Mücadelenin kazanılmasında askeri ve siyasi etkenler kadar hiç şüphesiz Türk milletinin moral ve motivasyon düzeyi de belirleyici oldu. Bu mücadele içerisinde Türk milleti sonsuz bir fedakarlık bilinci içerisinde hareket ederken Türk askeri coşmuş bir ruhla savaştı, TBMM de büyük bir sorumluluk bilinciyle görev yaptı. Büyük mücadelenin en önemli sonucu, Türk vatanının ve Türk milletinin üzerine yapılmış olan hesapların Kocatepe’den, Dumlupınar’dan dönmüş olmasıydı.

Büyük Taarruz ve büyük zafer, Mustafa Kemal Atatürk’ün 19 Mayıs 1919’da Anadolu’ya giderken aklında olan *Milli Hakimiyet* ve 23 Nisan 1920’de temelleri atılan Türkiye Cumhuriyeti devletinin, anayasamızda tanımlandığı gibi demokratik, laik, sosyal bir hukuk devleti olmasına giden sürecin başladığı noktaydı. Kazanılan zaferle binlerce yıllık Türk yurdu, haksız bir işgalden kurtarıldı. Ayrıca zafer, tam bağımsızlığı sağlayan, Lozan Barış Antlaşması ve Cumhuriyetin ilanı gibi süreç içerisinde toplumu tümüyle geliştiren ve muasır medeniyetler seviyesine çıkmayı hedefleyen modern Türkiye’nin kuruluşunu hazırlayan en önemli dönüm noktalarından birisini oluşturdu. Bu kesin zafer sayesinde Türkiye Cumhuriyeti, medeni dünya içerisindeki ülkelerle eşit haklara sahip, siyasal ve ekonomik bağımsızlığını elde etti. Bilahare Türkiye yeni bir mücadele ile yani çağdaşlaşma ve iktisadi kurtuluş savaşı ile karşı karşıya kaldı. Milli hareketin önderi olan Gazi Mustafa Kemal Paşa ve kadrosu bu iktisadi savaşı da hızla başarıya ulaştıracaktı.

KAYNAKÇA

- ALTAY, F. (1970). *Görüp Geçirdiklerim 10 Yıl Savaş (1912-1922) ve Sonrası*, İstanbul: İnsel Yay.
- ALTINTAŞ, A. (2010). “Büyük Taarruz’un Askeri Hazırlıkları ”, *Atatürk ve Büyük Taarruz Kahramanlarına Armağan*, Editör: Gürsoy Şahin, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayını, s. 41-77.
- ARALOF, S. İ. (2010). *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları 1922-1923*, Çev. Hasan Âli Ediz, 2. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayını.
- ARIBURNU, K. (1998). *Atatürk'ten Anılar, (İbrahim Necmi Dilmen)*, Ankara: İnkılap Kitabevi Yay.
- ARIKAN, Z. (1996). “Büyük Taarruz Öncesi Türkiye'nin Durumu”, *X. Millî Egemenlik Sempozyumu, “Büyük Taarruz ve Sonuçları*, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- ATATÜRK, M. K. (2004). *Nutuk, 1919-1927*, (yay.haz. Zeynep Korkmaz), Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (1997). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, T.B.M. Meclisinde ve C.H.P. Kurultaylarında (1919-1038)*, C. I-III, 5. baskı, Ankara: TİTE Yay.
- Atatürk'ün Sözlerinde (2013). *Atatürk'ün Sözlerinde Asker ve Askerlik Mesleği*, Ankara: Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Yayınları.
- Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri (1991). *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, C. IV, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.
- AYIŞIĞI, M. (1992). “30 Ağustos Zaferi ve İstanbul'daki Yankıları”, *Tarih ve Toplum*, C. 18, S. 105, s. 132-146.
- Başkumandanımızdan Meclise, (1338) “Başkumandanımızdan Meclise”, *Hakimiyet-i Milliye*, 3. Sene, Nr. 592, (29 Ağustos 1922), s. 1.
- BELEN, F. (1999). *Büyük Türk Zaferi (Afyon'dan İzmir'e Kadar)*, İstanbul?: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.
- BORAK, S. (1972). “Büyük Zaferin Cephe Gerisi”, *Büyük Zafer'in 50. Yıldönümüne Armağan*, İstanbul: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları.
- ERASLAN, C. (2008). “Atatürk'ün Büyük Taarruz Değerlendirmeleri”, *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 86. Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı, C. X, S. 2, (Ağustos), s. 15-27.
- Gazilerimizin Şehrimize Vürudu (1338). “Dahili Haberler, Gazilerimizin Şehrimize Vürudu”, *Babalık*, 29 Ağustos 1338/1922, Nr. 977, s. 2.
- GENÇ, R. (1996). “Büyük Taarruzun Gerçekleşen Hedefleri”, *X. Millî Egemenlik Sempozyumu, “Büyük Taarruz ve Sonuçları*, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- GÖYÜNÇ, N. (1987). *Atatürk ve Millî Mücadele*, 2. Baskı, Konya: Damla Matbaacılık.
- KARAOSMANOĞLU, Y. K. (1981). *Atatürk, Bir Tahlil Denemesi*, İstanbul: Birikim Yay.
- KARAOSMANOĞLU, Y. K. (t-y). *Atatürk*, Remzi Kitavevi Yay.

- KILIÇ, M. (2002). *Yeni Türk Devletinin Kurumsal Yapılanmasında İktisadi Gücün Oluşumu ve Diğer Ulusal Güç Unsurlarıyla Etkileşimi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- KİLİ, S. (2008). “86. Yıldönümünde Kocatepe-Büyük Taarruz ve Atatürk: Bir Değerlendirme”, *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 86. Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı, C. X, S. 2, (Ağustos), s. 1-14.
- KOCATÜRK, U. (1999). *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.
- KURNAZ ŞAHİN, F. (2014a), *Osmanlıdan Cumhuriyet'e Harp Malûllerinin Sosyoekonomik ve Sağlık Durumları (1877-1939)*, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı ATASE Başkanlığı Yay.
- KURNAZ ŞAHİN, F. (2014b), “Büyük Taarruz Sırasında Sıhhi Hizmetler”, *Büyük Taarruzun 90. Yılında Milli Mücadele ve Zafer Yolu, 02-04 Ekim 2012/Uşak*, C. II, (yay.haz. Arzu Güvenç - Murat Saygın), Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., s. 1251-1261.
- Meclisten Başkumandanımıza (1338). “Meclisten Başkumandanımıza”, *Hakimiyet-i Milliye*, 3. Sene, Nr. 592, (29 Ağustos 1922), s. 1.
- Mecruh Gazilerimiz (1338) “Dahili Haberler, Mecruh Gazilerimiz”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Eylül 1338/1922, Nr. 598, s. 2.
- Millî Mücadelede, (2020). *Millî Mücadelede TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, yay.haz. Haluk Selvi - Bülent Cırık, 2. Baskı, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- MÜJDECİ, M. (2014). “Hakimiyet-i Milliye Gazetesinde Büyük Taarruz”, *Turkish Studies*, Vol. 9/1, Winter, s. 387-408.
- ORTAK, Ş. (2008). “Büyük Taarruzun TBMM'deki Yansımaları”, *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 86. Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı, C. X, S. 2, (Ağustos), s. 65-97.
- ORTAK, Ş. & GAZEL, A. A. (2008). “Büyük Taarruz ve Sonrasında Yapılan Savaşlarda Başarı Gösterenlerin Ödüllendirilmesi”, *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 86. Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı, C. X, S. 2, (Ağustos), s. 161-243.
- ÖZKURT, F. (2013). *Mustafa Kemal (Atatürk) Döneminde İcra Edilen Askeri Manevra ve Tatbikatlar (1909-1938)*, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- SARIKOYUNCU DEĞERLİ, E. (2021). “Millî Mücadele'de Türk kadını ve İnönü Muharebeleri'nde Çarpışan İki Kadın Kahraman”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21 (Özel Sayı), s. 101-120.
- SARISAMAN, S. (2008). “Büyük Taarruz'un Türk Basınındaki Yansımaları”, *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 86. Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı, C. X, S. 2, (Ağustos), s. 28-52.
- SARISAMAN, S. & ÜÇÜNCÜ, U. (2016). “Arşiv Belgelerine Göre Büyük Taarruz”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Yıl 9, Sayı XXV, (Mart), s. 269-310.
- ŞAHİN, G. (2008). “Son Yıllarda Canlılık Kazanan Kocatepe Zafer Yürüyüşü ve Önemi”, *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 86. Yılında Kocatepe-Büyük Taarruz Özel Sayısı, C. X, S. 2, (Ağustos), s. 263-278.

- ŞAHİN, G. (2010). “Kocatepe Ruhu” Büyük Zaferin Kazanılmasındaki Psikolojik Faktörler”, *Atatürk ve Büyük Taarruz Kahramanlarına Armağan*, Editör: Gürsoy Şahin, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayını, s. 227-247.
- TANSEL, S. (1991). *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C. IV, İstanbul: MEB Yayını.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları (TBMM GCZ)*, (1985). *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, C. 3, (6 Mart 1338(1922)-27 Şubat 1338(1923)), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayını.
- TBMM Zabıt Ceridesi (TBMM ZC)*, Devre 1, C. 28, İçtima Senesi 4, Birinci İçtima, 1.3.1339.
- TBMM ZC*, Devre I, C. 22, İçtima Senesi 3, Doksan Altıncı İçtima, 4.9.1338.
- TBMM ZC*, Devre I, C. 22, İçtima Senesi 3, Doksan Beşinci İçtima, 2.9.1338.
- TBMM ZC*, Devre I, C. 22, İçtima Senesi 3, Doksan Dokuzuncu İçtima, 9.9.1338.
- TBMM ZC*, Devre I, C. 22, İçtima Senesi 3, Doksan İkinci İçtima, 28.8.1338.
- TBMM ZC*, Devre I, C. 22, İçtima Senesi 3, Doksan Sekizinci İçtima, 7.9.1338.
- TBMM ZC*, Devre I, C. 22, İçtima Senesi 3, Doksan Üçüncü İçtima, 30.8.1338.
- TBMM ZC*, Devre I, C. 22, İçtima Senesi 3, Yüzüncü İçtima, 11.9.1338.
- TBMM ZC*, Devre I, C. 23, İçtima Senesi 3, Yüz On İkinci İçtima, 4.10.1338.
- TBMM ZC*, Devre I, C. 23, İçtima Senesi 3, Yüz Sekizinci İçtima, 25.9.1338.
- TBMM ZC*, Devre I, C. 23, İçtima Senesi 3, Yüz Yedinci İçtima, 23.09.1338.
- TÜRKMEN, Z. (2004). “Mustafa Kemal Paşa'nın Büyük Taarruz Öncesinde Süvari Kolordusunu Denetlemesi ve İlgin Manevralarında Süvari Kolordusu”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XX, S. 58, (Mart), s.203-230.
- TÜRKMEN, Z. (2010). “Büyük Taarruz Harekâtı”, *Atatürk ve Büyük Taarruz Kahramanlarına Armağan*, Editör: Gürsoy Şahin, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayını, s. 79-148.
- ÜÇÜNCÜ, U. (2012). *Türk Kamuoyunda Büyük Taarruz*, Ankara: Altınpost Yay.
- ÜÇÜNCÜ, U. (2018). “Büyük Taarruz Zaferinin Ortadoğu'da Yansımaları”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Yıl 11, Sayı XXXVII, (Aralık), ss.703-721.